

tři léta poté Indexem má zato, že sloh proletářské literatury musí být samozřejmě dělnictvu srozumitelný a musí na dělnictvo umělecky působit. Rozpor mezi oběma stanovisky podařilo se Olbrachtovi překlenout teprve tehdy, když si zplna ujasnil i druhou zásadu, kterou v podstatě v teorii i praxi vždy vyznával: Umělec nesmí vyjadřovat jenom sebe. Nyní vypadá otázka po oprávněnosti experimentu takto: Rozestaví-li umělec po obraze bezvýznamné předměty a rozestaví-li je ke všemu ještě neobyčejným způsobem, může to pozorovatele zarazit, uvést do rozpaků, může mu to být nepochopitelné — ale v tomto novém rozestavení bezvýznamných předmětů může být ukryt nový pohled na svět, nový pohled na umění, nový styl. Umělec tak vyjadřuje sebe, svoji osobitost, to však nestačí. Zároveň musí vyjadřovat ještě něco jiného, co snad ostatní nevidí, ale co přichází nebo co tu už je. Změny estetického citění souvisí se změnami společenskými a kulturními a Olbracht k těmto souvislostem přihlíží s vzácným porozuměním. Dovojuje například, že Vančura musel psát jinak než Jirásek právě proto, že žil přítomnosti a že v mnohém přítomnost předbíhal. Jirásek i Vančura byli muži své doby a každý byl podle příslušnosti ke své době vyzbrojen jinou kvalitou vědění a vidění. Vančurovo experimentátorství není v rozporu s podstatou a smyslem socialistické literatury; největší význam Vančurův je podle něho naopak v tom, že se stal jedním z tvůrců nového českého slohu. Něco jiného jsou takové experimenty, které toto obecnější pozadí postřádají, v nichž není nic z toho, čím je naplněna tato nebo příští doba a sám umělec. Takový experiment považoval Olbracht za záležitost módní a přechodnou.

Ještě poznámka a přání závěrečné: *Kritická knihovna* tak, jak vypadá v souhrnu dosavadních 33 svazků, dává víc historikům literatury než kritikům. Historická poučení, která nemáme podceňovat, nemohou zcela nahradit postřehy a závěry odvozené z literárního procesu dosud živého. Ale právě literatuře dvacátého století zůstává *Kritická knihovna* nejvíce dlužna.

Milan Suchomel

M. I. Kalinin, O literatuře a dopisovatelích. (SNPL, Praha 1959, 258 stran.) Jméno Michaila Ivanoviče Kalinina, někdejšího předsedy všesvazového ústředního výkonného výboru SSSR, není v české literatuře neznámé. Již roku 1945 vydalo nakladatelství Orbis útlou brožurku, přinášející dvě Kalininovy přednášky na témata v té době jistě velmi populární — *V čem tkví síla Sovětského státu a Slované a válka*. Zde se tedy představil M. I. Kalinin především jako politik, jenž v dané situaci dovede říci to nejdůležitější. Tento obraz M. I. Kalinina byl dokreslen vydáním *Výboru projevů a článků z let 1922—1945* (Svoboda, Praha 1952, 306 s.), kam byla zahrnuta řada Kalininových referátů, týkajících se národnostní otázky, výstavby sovětského státu, socialistické industrializace a kolektivizace zemědělství, komunistické výchovy a přípravy kádru i boje proti fašismu a za světový mír. Problémům výchovy mládeže za socialismu byl věnován sborník statí *O komunistické výchově* (Mladá fronta, Praha 1952, edice Učit se, sv. 3, 224 s.), svědčící o tom, jak blízko měl Kalinin k mládeži a jak hluboce jí rozuměl. Z příležitostných projevů byl sestaven i sborník *O literatuře* (Čs. spisovatel, Praha 1954, edice Var, sv. 48, 120 s.), přinášející spolu s dosud nepřeloženými projevy také úryvky statí, publikovaných již dříve v některém ze dvou výše uvedených výborů. Několik Kalininových referátů (např. Umělečtí pracovníci sý musí osvojit marxismus-leninismus nebo O dopisovatelích a dopisovatelství) přešlo i do recenzovaného výboru. Vydavatel tentokrát byli ovšem ve výhodě, neboť větší rozsah i užší tematický okruh jim umožnily přiblížit čtenářům M. I. Kalinina jako neobyčejně kultivovaného pracovníka, jenž svých širokých znalostí z oblasti literatury i jiného umění dovedl ve své funkci plně využít. Problému komunistické výchovy především v řadách Rudé armády byl věnován sborník *O komunistické výchově a vojenských povinnostech* (Naše vojsko, Praha 1959, 570 s.).

Recenzovaná kniha nese sice název *O literatuře a dopisovatelích*, její obsahová náplň je však mnohem širší; zahrnuje i projevy, určené divadelním a filmovým pracovníkům, malířům i architektům, obsahuje články, v nichž si Kalinin všimá života v předrevolučním Rusku a obrovských společenských změn, které přinesla Velká říjnová socialistická revoluce. Publikace je posléze doplněna i několika vzpomínkami spisovatelů a jiných umělců, kteří se s Kalininem osobně setkali. Zvláštní přílohu tvoří také výroky M. I. Kalinina, pronesené na různých přednáškách, besedách nebo uvedeně v článcích. Knihu rovněž provází bohatý poznámkový materiál, přinášející všechny nezbytné údaje o jednotlivých statích — krátké bibliografické poznámky k otištěným textům i vysvětlivky k citovaným autorům a dílům. Všechny texty jsou uváděny podle posledního vydání článků a proslouhá za života M. I. Kalinina, podle autorizovaných vydání nebo podle původního znění. Rejstřík bohužel chybí, ačkoli by byl ve

sborníku, obsahujícím projevy převážně z oblasti literatury nebo jiného umění, nepochybně vhodný.

M. I. Kalinin nebyl odborník v literární historii, dramaturgii nebo ve výtvarném umění — byl původem rolník, zaměstnaním dělník a životním posláním revolucionář. Snad právě proto si jeho projevy zachovaly tu bezprostřední nenucenost, prostotu a jasnost v soudech i požadavcích, kladených na umění. V každém jeho projevu je cítit velikou životní zkušenost politického pracovníka, jenž dovede vždy za dané situace vyhmátnout to nejdůležitější. V literatuře mu pomáhala neobyčejně široká znalost nejen ruské klasické a sovětské literatury, ale i literatury světové. V četných svých vystoupeních uvádí jako vzor nejvýznamnější představitelé ruské literatury — Fonvizina, Rudiševa, Gribojedova, Gogola, Gercena, Ogarjova, Turgeněva, Gončarova, Někrasova, Saltykova-Ščedrina, Koroľenka, Lva Tolstého, Čechova a především M. Gorkého. Stejně připomíná krásnou tradici ruské kritiky jmény Belinského, Černyševského, Dobroljubova aj. Z jeho besed se sovětskými spisovateli a novináři je zřejmé, že se stejným zájmem sledoval i současnou sovětskou produkci a že dovedl hodnotu literárního díla spravedlivě ocenit. Nejvyšším kritériem byl přitom pro Kalinina především společenský dosah uměleckého díla a jeho působení na širokou veřejnost. Když mluví např. o sovětském divadle, neposuzuje hodnotu divadelních her, to přenechává kritice, ale zdůrazňuje, že ukazatelem vysoké hodnoty díla je již to, když se některé hry dávají po osmdesáté, protože upoutávají diváka. V tom vidí správné projevy toho, že divadlo začíná působit na masy, že nežije odtržené samo pro sebe. Velkého agitačního významu divadla, které může na publikum působit nejsilněji, je si Kalinin dobře vědom, a proto práci sovětských divadelníků po zásluze oceňuje. Zdůrazňuje přitom, že popularita tohoto umění po Velké říjnové socialistické revoluci neobyčejně vzrostla, což se projevilo především ve velkém počtu návštěvníků, v čemž se Sovětskému svazu nemohly v době před druhou světovou válkou rovnat ani ty nejkulturnější země. Výjimečné postavení sovětského divadla spatřoval Kalinin i v tom, jak štědrě je podporováno vládou. V napjaté době předválečné viděl Kalinin velkou společenskou působivost divadla neobyčejně jasně — označoval je přímo za tribunu, z níž je možno působit na smelení všech národů Sovětského svazu v jedinou frontu odporu proti expanzivnímu kapitalismu. Takto politicky chápal Kalinin i vystoupení lidových soubořů svazových republik v Moskvě.

Obdobný požadavek co nejšířšího působení umění na lid uplatňoval Kalinin i v oblasti výtvarného umění. Proto se obracel především k malířům a zdůrazňoval, že namalovat dobrý plakát je stejně odpovědná umělecká práce jako vytvořit hodnotný obraz.

Stejně náročný jako v oblasti výtvarného umění byl Kalinin i v literatuře. Jako neobyčejně talentovaný pedagog snažil se Kalinin vychovávat sovětské spisovatele v duchu marxismu-leninismu, jehož osvojení od nich požadoval, a k socialistickému vlastenečství. Zde především poukazoval na skvělou tradici ruské klasické literatury, jejíž nejlepší díla působila tendenčně mnohdy již jenom tím, že pravdivě zobrazovala život své současnosti. Od sovětských spisovatelů a uměleckých pracovníků vyžadoval Kalinin, aby dovedli svým dílem vést lidi kupředu k vybudování komunistické společnosti, aby uměli v lidu vychovávat lásku k vlasti, oddanost ke straně a odhodlání uskutečňovat její ideje v praxi.

Nejzávažnější Kalininovy projevy, které přinesl tento sborník, se týkají dělnických a rolnických dopisovatelů. V těchto referátech shrnul Kalinin všechny své bohaté zkušenosti publicisty a řečníka, jenž dovede čtenáře i posluchače vždy zaujmout. Kalinin především zdůrazňuje neobyčejný společenský dosah sovětského tisku, jenž nesmí být atraktivní jako tisk v buržoazních zemích, nýbrž musí zobrazovat sovětskou skutečnost v její celistvosti a současně také plnit funkci výchovnou. 'Oba tyto úkoly pokládá Kalinin za neobyčejně odpovědné a obtížné. K tomu, aby dopisovatel uměl pravdivě zobrazit život, který jej obklopuje, musí umět typizovat, vybírat jevy podstatné, jinak by upadl do naturalismu. Proto se musí především učit z odkazu ruské i světové klasiky. Stejně odpovědné je třeba plnit i druhý požadavek. Kalinin vyžaduje od novináře tendenčnost, stranickost, jež však nesmí být proklamována deklarativně, neboť tím by se minula účinkem, musí vyplynout nenásilně ze zobrazovaných faktů. Aby dopisovatel dovedl své čtenáře zaujmout, musí umět psát poutavě. Nesmí proto podceňovat formální stránku svých příspěvků; musí především neustále zdokonalovat své jazykové znalosti a vybrušovat svůj styl. Jako vzor stylistické kultivovanosti uvádí Kalinin J. S. Turgeněva, L. N. Tolstého, A. P. Čechova, H. Balzaca aj. Svoje požadavky na správného dopisovatele shrnuje Kalinin do šesti bodů: 1. Kulturní úroveň dopisovatele nesmí být nižší než průměrná úroveň lidí té nebo oné oblasti, je žádoucí, aby byla vyšší. 2. Novinářské články nesmějí být přetíženy mnoha problémy — nelže je psát jen o jednom. Současně je třeba dbát o zajímavost obsahu a o pěknou formu. 3. Dopisovatel musí zkoušet své literární síly, musí se pokoušet psát reportáže a fejetony. 4. Užitečné je,

aby si dopisovatelé psali s redakcí — mnohé, co by článkem nemohli vyjádřit, mohou vyslovit touto formou. 5. Každý dopisovatel se musí účastnit života a práce místních občanských a stranických organizací, kde by si svou práci měl získat autoritu. 6. Všechny články je třeba zaměřit na pomoc frontě a vítězství. Tak hovořil Kalinin r. 1945 ve svých besedách s dopisovateli listu *Izvěstija* a všesvazového rozhlasu.

Rady, jež Kalinin udílel dopisovatelům, nebyly jen prázdnými slovy. Stejně odpovědně přistupoval Kalinin i ke své vlastní práci. O tom, jak sám psal, zmiňuje se ve svém projevu na IV. všesvazové poradě dělnických a vesnických dopisovatelů z r. 1929, když zdůrazňuje neobyčejnou důležitost formy v žurnalistické práci. Kalinin dokládá ze své vlastní referencké praxe, že k tomu, aby bylo možno psát prostě, je auto mnoho pracovat. Kalinin přiznává, že pracuje-li na referátě měsíc, což se ovšem povede jen zřídkka, dopadne jeho referát mnohem lépe — je stručnějš, přitom však výstižnějš. To, co se na první poslech zdá, že je to šťastná improvizace, je výsledek dlouhé namáhavé práce. Vše je třeba promyslet — i příklady z praktického života, jež se zdají být uváděny jenom namátkou, je třeba pečlivě vybrat a zhodnotit. Zde máme tedy vysvětlení, proč jsou Kalininovy referáty tak prostě, stručné a výstižné, proč jsou psány tak poutavě, že i po řadě let je možno číst je se zájmem. Tam, kde řadový řečník vystačí s otrepanou frází, uvádí Kalinin příklad ze života, tam, kde se jiní utápějí v množství zbytečných slov, vystačí Kalinin s prostě a výstižně formulovanými myšlenkami a požadavky. Proto ani dnes není zbytečné vydávat Kalinina v českém překladě. Mohou se od něho učít nejen naši dopisovatelé a novináři nebo umělci, ale i veřejní činitelé a pracovníci v tom nejširším slova smyslu.

Danuše Kšicová

František Kubka, Na vlastní oči. (Čs. spisovatel, Praha 1959.) Knihy vzpomínek mají své oprávnění ze dvou důvodů — jsou někdy více, někdy méně spolehlivým pramenem historického bádání a jsou vyhledávanou četbou jak pro lidi, kteří popisované zjevy poznali z vlastní zkušenosti, tak pro lidi, kteří s nimi nežili, ale chtějí vědět, jak osobu nebo událost posuzuje ten, kdo měl možnost dívat se na ni vlastníma očima. Vzpomínky jsou ovšem cenné za jednoho předpokladu: že jejich autor mnoho viděl a že viděné dovede pro čtenáře znovu v plné síle životnosti vyvolat; takový dar mají jenom lidé s konkrétní, plastickou pamětí.

Pětašedesátiletý František Kubka, autor série románů, novel, cestopisů, kulturně politických statí, redaktor a diplomat, nepochybně splňuje oba zmíněné předpoklady dobrých vzpomínek. Vítáme proto, že se k nim odhodlal. Do první knihy svých vzpomínkových portrétů *Na vlastní oči* zařadil Kubka málem 40 českých postav. Portréty osobností cizích slibuje nakreslit jindy.

To, co autor podává, je téměř naše kulturní historie za posledních padesát let. Nejstarší vzpomínky se totiž víží ke Kubkovu dětství a chlapectví, pozdější pocházejí z doby, kdy byl Kubka studentem žižkovského gymnasia (o Adolfu Heydukovi, o Jaroslavu Vrchlickém aj.), jiná řada se týká jeho vysokoškolských učitelů (Josef Janko, Arnošt Kraus, Arne Novák, Emil Smetánka, Václav Tille aj.). Uzavřený kruh tvoří portréty členů redakce Prager Presse, kde Kubka působil, když se neuskutečnila jeho habilitace (Arne Laurin, A. St. Mágr, Pavel Eisner, Otto Pick). Poslední skupina zahrnuje medailóny významných kulturních osobností dvacátých a třicátých a čtyřicátých let (Karel a Josef Čapkové, Karel Poláček, Fráňa Šrámek, Vladislav Vančura, Zdeněk Nejedlý, Josef Hora, František Halas, Vítězslav Nezval, Marie Pujmanová aj.).

Celkem důsledně vychází Kubka z vlastního prožitku a vypravuje o lidech, na které „se mu chtělo a chce vzpomínat“. Čím bylo zkušeností, styků a pozorování víc, tím vystupuje portrétovaná postava před čtenářem výrazněji a konkrétněji. Tak je tomu např. ve skvělých medailónech profesora Kašíka, Arna Laurina, Karla Čapka. Tam, kde styků se zpodobovanou osobností bylo méně, je i portrét mlžnějš (Jaroslav Kvapil, F. X. Salda). Někdy črtá Kubka portréty lidí tak, že učiní středem příznačnou situaci (Nezvala v jizdě autem; jako otce) nebo jeden detail (pomněnkové oči Vrchlického). Tam, kde nedošlo k přímému setkání s charakterizovaným člověkem, vypomáhá si Kubka tím, že kreslí krajinu, jež se odrazila v básnickové díle (St. K. Neumann) nebo že zavede rozhovor na literárněhistorické téma (čím nám jsou české pověsti v Jiráskově podání).

Vůbec nezapřel Kubka, autor monografie *Dobrovský a Rusko*, ani ve vzpomínkové knize svoje literárněhistorické vzdělání a vždy bere zřetel na to, aby zachoval literární historii významná fakta (tak např. výhmaté význam Fr. S. Procházky jako redaktora Malého čtenáře, poví o vzniku některých děl jiných autorů — např. o Slovanské baladě M. Pujmanové nebo děl vlastních — např. že charakter Palečka vytvořil podle přítele „malého Bůčka“, jehož postava byla modelem také k doktoru Mirkovi z románového cyklu).